

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyriľometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Bakalářská práce

2023

Libuše Sýkorová

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Mezinárodní sociální a humanitární práce

Libuše Sýkorová

Sociální práce s rodinou v romské komunitě Lipany

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Nataša Matulayová, PhD.

2023

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jsem přitom jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne 5. 11. 2023

Libuše Sýkorová, DiS.

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí práce, Mgr. Nataše Matulayové Ph.D., za trpělivou spolupráci, odborné připomínky a cenné rady, které mi v průběhu tvorby práce poskytovala.

Obsah

Úvod	11
1 Sociální práce s rodinou	13
1.1 Teoretická východiska	13
1.2 Intervence sociální práce s romskou rodinou	15
1.2.1 Úkolově orientovaný přístup	16
1.2.2 Terénní soc. práce	17
1.2.3 Rodinné konference.....	18
1.2.4 Psychosociální přístup.....	19
2 Romská rodina z marginalizované komunity	20
2.1 Sociální vyloučení	20
2.2 Specifika romské rodiny z marginalizované komunity	21
2.3 Životní situace romských rodin	23
2.3.1 Protektivní faktory.....	23
2.3.2 Rizikové faktory	25
3 Výzkumná část	30
3.1 Případová studie	30
3.1.1 Techniky a limity při sběru dat	31
3.2 Popis lokality „Za traťou“ v Lipanech.....	32
3.3 Výzkumné otázky a výsledky výzkumu	33
3.3.1 Problematické oblasti	34
3.3.2 Intervence	35
3.4 Shrnutí	37
Závěr.....	38
Bibliografický seznam.....	40
Abstrakt	45

Abstract.....	46
Seznam zkratek.....	47

Úvod

První vstupy Romů na Slovensko se datují již od 13. století. (Matlovičová, Matlovič, Mušinka, Židová 2012), s tím souvisí i problematika soužití romské komunity s většinovou společností, která od té doby přetrvává. Příčinou se jeví zejména stále trvající četnost mýtů, polopравd a z nich vyplývající řada předsudků, které pak mohou vést k diskriminaci či až k rasismu. Silně diskutovaná perspektiva, která neustále rozebírá, jak to tedy s Romy je – chtějí se měnit? – nebo jim vše, jak je, vlastně vyhovuje? – je sporným bodem. Argumenty tvrdící, že Romové neuznávají žádné autority, nerespektují pravidla a nechtějí pracovat, se zdají být dvousečná. Realita kontextu však může být úplně opačná, to však běžnému člověku je málokdy přístupné, a tím pádem i známé. Důvodem této práce je právě pokusit se přiblížit realitu, se kterou Romové dennodenně nakládají.

Cílem práce je porozumět problematice sociální práce s rodinou ve vyloučené lokalitě. Pro účely práce využívám pojem sociální vyloučení a s tím často související pojem marginalizace. Zejména proto, že ne každá romská rodina je vyloučená, a tudíž nepotřebuje pomoc sociální práce. Z toho důvodu se zaměřuji na sociálně vyloučené rodiny, které se nejčastěji objevují jako cílová skupina sociální práce. Pojmy marginalizace a sociální vyloučení a jejich znaky jsou vysvětleny v samostatných kapitolách. Konceptuální část se zabývá vymezením některých důležitých pojmů, jako je například sociální vyloučení, teoreticky představuje koncepty sociální práce s rodinami a terénní sociální práci, stejně jako vhodné intervence sociální práce s danou cílovou skupinou. Výzkumná část práce se zaměřuje na konkrétní případ vyloučené lokality v Lipanech na Slovensku.

Téma sociální práce s rodinou, stejně jako téma sociální práce s Romy, které je předmětem této práce, má své četné představení v literární tvorbě a odborných publikacích. Navrátil a Musil ve své publikaci z roku 2003 založili teoretický základ pro sociální pracovníky, kteří pracující s Romy, což je pro pochopení problematiky stěžejní. Peter Brnula ve svém díle z roku 2013 shrnuje roli a primární úlohu sociální práce jako cenného nástroje sociální opory a podpory. Mühlpachr ve své publikaci z roku 2004 rozebírá důležitost spolupráce odborníků napříč odvětvími při řešení problémů menšin, jejichž spolupráce by měla být koordinována a výstupy by měly být posuzovány právě sociálním pracovníkem. Důležitými autory, kteří se zabývají tématem Romů a jejich vyloučením, jsou Alexander Mušinka – slovenský kulturní antropolog a romista, Jurina Rusnáková, která se zabývá terénními formami sociální práce v prostředí marginalizovaných romských komunit se zaměřením na chudobu a sociálního vyloučení, Eva Davidová – zakladatelka české romistiky, která se zabývá romskou kulturou, a v neposlední řadě

i sociolog Stanislav Matulay, který vydal sborník „Rómovia vo vybraných príspevkoch na romologických konferenciách v rokoch 1995-2009“, který obsahuje výzkumná sdělení relevantní k tématu této práce.

Dále se práce opírá o díla autorů, kteří specificky reflektují problematiku Romů a spolupráci s touto menšinou. Dále také o publikace Jaroslavy Šťastné z roku 2016, která se zabývá komunitní prací a ve své knize shrnuje práce několika dalších autorů. O komunitní práci s Romy píše i autorka Leida Schuringa, která ve své knize “Komunitní práce a inkluze Romů” z roku 2007 staví na svých vlastních zkušenostech s touto menšinou.

1 Sociální práce s rodinou

Rodina může být definována různými způsoby, jedním z nich je definice Zastrowa, který ji označuje jako příbuzenský systém lidí žijících spolu a kteří jsou uznáváni jako sociální jednotka. V této definici se odráží i nesezdané páry, pěstounské rodiny, páry stejného pohlaví tvořící rodinu a jakékoliv vztahy, které fungují nebo se cítí jako rodina (Zastrow 2017, s. 169).

1.1 Teoretická východiska

Rodina je dlouhodobé solidární soužití osob, které spojuje příbuzenství a součástí jsou minimálně děti a rodiče (Thelenová 2013, s. 9-10). Rodina by měla naplňovat několik základních funkcí jak vůči společnosti, tak i uvnitř rodinného systému. V první řadě je to funkce reprodukční, kdy úkolem rodiny je zajištění potomků. Funkce ochranná, na jejímž základě se tvoří domov a bezpečné prostředí pro členy rodiny, ekonomická, která znamená hospodářské zázemí a podporu, pokud se některý z členů ocitne v materiální nouzi, emocionální funkce, která uspokojuje psychologické potřeby jako jsou, přijímání a dávání citů nebo samotné vyjadřování citů a jejich prožívání. Další funkcí je funkce výchovná neboli socializační jejíž úkolem je zprostředkování hodnot a norem ve společnosti, tato funkce funguje nejen ve vztahu, kdy rodič učí dítě, jak se ve společnosti chovat, ale také obráceně, kdy dítě může přinášet rodičům nové pohledy, které jsou ve společnosti aktuální. Funkce statusotvorná, která označuje pozici člověka ve společnosti na základě rodiny, do níž se narodí – tato funkce není natolik viditelná jako dříve vzhledem k jejímu proměňování a k možnostem ve společnostech. Poslední funkcí, kterou Thelenová zmiňuje je funkce sexuální, která bývá často spojována s funkcí reprodukční, tato funkce pak umožňuje uspokojování sexuálních potřeb a zároveň předává různá sexuální tabu ve společnosti (Thelenová 2013, s. 19-21). Matoušek pak klade důraz na funkci emocionální a ekonomickou. Emocionální bilanci vnímá jako stabilitu rodiny jejíž důležitou součástí je emocionální podpora všech členů rodiny, od toho se odvíjí i výchova dětí (Matoušek a kol. 2013, s. 302).

Fabián zmiňuje pět základních funkcí rodiny, mezi které řadí funkci ekonomickou, vzdělávací, socializační a ochrannou (socializační a ochrannou funkci popisuje jako jednu), emocionální a výchovnou. Ekonomickou staví na financích rodiny a jejich přerozdělování, vzdělávací popisuje jako přiměřenou potřebu výchovných podnětů vůči dětem, socializační a ochranné funkci připisuje pocity sounáležitosti, bezpečí, přínos nových rituálů a hodnot, zároveň udává, že v dnešních rodinách je složitější se vyznat – kdo do ní patří a jaká je hierarchie rodiny. Emocionální funkci popisuje jako vztahovou záležitost, kdy se dítě učí řešit své konflikty a zvládat

své vlastní emoce a výchovnou funkci považuje za učení se komunikaci a empatii (Fabián 2021, s. 136-137).

Aby rodina mohla tyto funkce plnit musí k nim mít kompetence. Matoušek mezi základní kompetence rodiny řadí – zajištění finančního příjmu do rodiny a hospodaření s nimi; zajištění bydlení a udržování domácnosti v odpovídajícím stavu, který členové domácnosti potřebují; sladit fungování v rodině – konstruktivně řešit problémy; kooperovat v kontaktování širší rodiny a společenského prostředí; vnímání potřeb dítěte, jejich přijetí a naplnění; určování základních pravidel chování a jejich uplatňování a monitorování aktivit dětí mimo domácnost (Matoušek a kol. 2013, s. 302).

Rodiny se dělí na čtyři typy dle toho, zda mají dostatečné kompetence k tomu, aby naplnily a zajistily veškeré funkce rodiny a zdravý vývoj dítěte. Dělí se na rodiny: eufunkční, problémové, dysfunkční a aufunkční. Sociální pracovník se nejvíce setkává s rodinami aufunkčními, dysfunkčními a problémovými (problémové rodiny mají většinou vlastní zdroje k řešení problému, proto zde dochází jen k poskytování podpory a provázení) (Thelenová 2013, s. 61).

Rodiny, potýkající se s více problémy, za sebou velmi často mají kontakt už i s jinými institucemi a organizacemi, které s nimi vedly intervence. Z toho důvodu je důležité zjistit, s kým jsou v kontaktu, a určit jednoho pracovníka, který bude celou spolupráci s rodinou koordinovat, aby nedocházelo k chaosu (Matoušek 2013, s. 302).

Sociální pracovníci při práci s rodinou pomáhají při zvládnutí obtížných situací, a očekávají za pomoci podpory, změnu faktorů, které způsobují, že jsou životní situace pro rodinu těžko zvládnutelné. Tyto změny mohou spočívat jak v tlumení negativních faktorů, tak v podpoře a posilování pozitivních faktorů (Šrajer, Musil 2008, s. 14). Úkolem tedy je, spolu s rodinou, rozklíčovat primární cíle, mezi které se většinou řadí existenciální zajištění rodiny – zajištění jídla, hygieny, péče o zdraví, hospodaření s penězi, zaměstnání, docházka dětí do školy anebo rodinné prostředí – zvládnutí emocí, budoucnost a vztahy v rodině. I malé úspěchy mohou rodinu motivovat k naplnění dalších cílů. To může být také cílem sociálního pracovníka v sociální práci s rodinou – motivovat rodinu a hledat dostupné zdroje rodiny při zvládnutí svých vlastních obtíží (Matoušek 2013, s. 303).

Teoretickým východiskem pro sociální práci s rodinou je antiopresivní přístup a koncept empowermentu. Antiopresivní přístup lze popsat jako snahu čelit opresivnímu chování ze strany sociálních struktur a institucí. Opresivní může vznikat na základě rasy, pohlaví, sociální třídy apod. (Navrátil 2001, s. 238). V souvislosti s romskými rodinami dochází k opresi zejména v oblasti národnosti, kultury a všeho s ní spojeného, a sociální třídy. V rámci antiopresivního přístupu je

také velmi důležité, aby si samotní sociální pracovníci uvědomovali diskriminaci, ke které ze strany společnosti dochází, a snažili se o její zmírnění až odstranění. Pokud si pracovníci neuvědomují opresi, může docházet k jejímu posilování, a sami se stávají součástí problému. V antiopresivním přístupu jsou podstatné tři složky: spravedlnost – nikomu nejsou odpírána nebo omezována práva, rovnost ve smyslu rovnosti příležitostí a spoluúčast, což zahrnuje zapojení klientů do procesů plánování sociální služby na základě partnerství s pracovníkem. V antiopresivním přístupu se uplatňují dva koncepty – koncept enablingu a empowermentu. Enabling je koncept uschopnění, jehož úkolem je zabraňovat závislosti klienta na službě. Empowerment, neboli koncept „zmocňování“, má vést k tomu, aby klienti získali větší moc nad svými životy (Navrátil 2001, s. 238-240). V terénní sociální práci, která je velmi často využívána v rámci práce se sociálně vyloučenými rodinami, je důležité využít oba tyto koncepty. Jednak klienta vybavit potřebnými znalostmi, které mu pomohou s překonáním obtížných životních situací bez pomoci pracovníka, a stejně tak i pomoci klientovi získat větší kontrolu nad svým životem. Všechny tyto kroky by měli vést ke snížení opresivního jednání (diskriminaci) ve společnosti.

Cílem sociální práce je pomoci rodině najít řešení z vlastních zdrojů pro vyřešení problémů a zlepšení kvality jejich života. Pracovník přistupuje k rodině jako k celku, která vystupuje vůči společnosti a jednotliví členové vůči sobě samým. Mezi hlavní úkoly sociální práce s rodinou tedy patří poskytování podpory a pomoc při řešení krizových situací v rodině. Pracuje se na hledání řešení pro uspokojení základních potřeb rodiny, jako je obživa, bydlení, zdravotní péče a podpora při výchově dětí. Sociální pracovník se snaží podporovat rodiče v jejich roli. Cílem je zlepšit kvalitu života rodiny a podpořit její samostatnost. Sociální práce s rodinou se zaměřuje nejen na řešení aktuálních problémů rodiny, ale také na prevenci sociálního vyloučení a budoucnost rodiny. Snaží se posilovat rodinu a poskytovat nástroje, které jí pomohou zvládat obtížné životní situace v budoucnu. Každá rodina je jedinečná a má specifické potřeby. Proto je sociální práce s rodinou přizpůsobována konkrétním situacím a potřebám jednotlivých rodin. Je důležité, aby byla poskytována ve spolupráci s rodinou, pracovník musí být citlivý k dané situaci a naslouchat potřebám rodiny (Minařovičová, 2018, s. 47-50).

1.2 Intervence sociální práce s romskou rodinou

K nejčastěji využívané intervenci, která se v rámci sociální práce s rodinou z vyloučené lokality používá můžeme zařadit úkolově orientovaný přístup. Ten, prostřednictvím plnění dílčích úkolů může lépe motivovat rodinu, pro řešení nepříznivé situace a pro následující spolupráci. Jako další lze využít terénní sociální práci, která není přímo intervencí, ale druhem sociální práce. Ta

se v rámci sociálně vyloučených lokalit velmi hojně využívá, proto je třeba ji více přiblížit. Její využitelnost spočívá zejména v tom, že pracovníci pracují s klienty v jejich přirozeném prostředí a snaží se tomuto prostředí porozumět. Porozumění a pochopení sociální situace rodiny ve vyloučené lokalitě je pro sociální pracovníky velmi důležité, díky tomu mají celkový náhled na nepříznivou sociální situaci rodiny a mohou lépe stanovovat následující intervence, které budou při práci s rodinou využívat (Urban 2015, s. 43-54). Terénní sociální práce je při práci s touto cílovou skupinou také důležitá z důvodu její lepší dostupnosti pro klienty. Jako další vhodnou intervencí může být rodinná konference, která pomáhá rodinám řešit jejich problémy vlastní silou a psychosociální přístup, který pomáhá sociálnímu pracovníkovi v pochopení problému klienta a které faktory i ze strany prostředí tento problém způsobují (Klimentová 2013, s. 51).

1.2.1 Úkolově orientovaný přístup

K nejběžněji používanému přístupu při práci s romskou menšinou patří přístup orientovaný na úkoly, který se opírá o tezi, že jakýkoli malý úspěch má potenciál rozvíjet sebeúctu a sebedůvěru klienta. Také je zde zásadní předpoklad, že klient bude projevovat větší nasazení u úkolu, který si sám vybral. Mezi problémové okruhy, u nichž se daný přístup nejčastěji využívá, patří interpersonální konflikty, neuspokojení v sociálních vztazích a problémy v naplnění rolí. Metoda bývá realizována v šesti krocích (Navrátil, 2001 s. 107).

Prvním krokem je příprava, zde dochází k ověření legitimacy intervence sociálního pracovníka. Legitimitu může potvrdit rozhodnutí soudu nebo přímá žádost klienta. Jasně daná legitimita výrazně zvyšuje šanci na úspěch. V další fázi dochází k exploraci problému, zde je třeba určit klientovy zájmy a problémy, které by měly být seřazeny podle své důležitosti. Ve třetí fázi dochází k uzavření dohody o cílech, čímž se rozumí dosažení shody sociálního pracovníka s klientem ohledně směru změny. Posléze jsou formulovány úkoly, kterých chce klient dosáhnout. Sociální pracovník by měl vždy pamatovat na to, že pro klienta je nejlepší takový cíl, který si určil sám. V etapě plnění úkolu je úloha sociálního pracovníka spíše motivační, přičemž v průběhu schůzek se kontroluje přehled úkolů a míra jejich splnění. Důležitá je i terminace. Jedná se o datum, ke kterému se vztahuje plnění cílů. K zakončení vztahů mezi klientem a sociálním pracovníkem by mělo dojít citlivě a ve vzájemné shodě (Navrátil, 2001, s. 109–112).

Úkolově orientovaný přístup zaměřený na rodinu bere rodinu jako celek a pracuje tedy se všemi členy rodiny současně. Kroky k naplnění cíle se ale od práce s jednotlivci velmi neliší. V prvních fázích dochází k vysvětlení role sociálního pracovníka, porozumění účelu spolupráce, a především k identifikaci problémů a stanovení cílů. Následuje plánování a realizace úkolů, a nakonec dochází k zhodnocení, plánů do budoucna a závěrečnou diskusi. Problémy je potřeba

formulovat komplexně, do procesu by měli být zahrnuti všichni členové rodiny, kteří jsou zapojeni do řešení problému. Rodinné problémy, řešené v úkolově orientovaném přístupu, lze rozdělit na vztahové problémy, individuální problémy a problémy, které jsou způsobené tlakem z okolí. Jedná se například o záškoláctví, rušivé chování během výuky, problémy v komunikaci mezi rodiči a dětmi, nesystematické a nejasné jednání rodičů, při řešení problémů, nejasné hranice, role v rodině atd. Úkolem sociálního pracovníka je motivovat všechny členy rodiny, aby spolupracovali a společně tak dosáhli stanovených cílů. (Špiláčková, Nedomová 2014, s. 81-87)

1.2.2 Terénní soc. práce

Nejvíce využívaným druhem sociální práce je terénní sociální práce, která se zaměřuje na cílovou skupinu osob ze sociálně vyloučených lokalit, u kterých dochází k hromadění více problémů. Nejčastěji chudoba, nezaměstnanost, dluhy, horší stav bydlení, omezený přístup ke službám apod. (Urban 2015, s. 53). Nejedná se tedy přímo o intervenci, ale o rovinu sociální práce, která pomáhá ke zvýšení dostupnosti sociální práce. Terénní sociální práce je založena na práci s klienty v jejich přirozeném sociálním prostředí, z toho důvodu je důležité, aby si pracovník daný prostor nejprve pečlivě zmapoval. Mělo by dojít k vytvoření rovnocenného vztahu, kdy sociální pracovník klienta nehodnotí ani se nesnaží prosadit své názory. Jeho primárním cílem je poznání a pochopení klientových potřeb. Jedinečnost terénní práce v romské komunitě spočívá hlavně v její komplexnosti a dobré znalosti daného sociálního prostředí. Pokud má být práce efektivní, je nezbytné, aby pracovník znal přirozené prostředí klienta. Toto prostředí může být hlavní příčinou klientových problémů nebo může být důvodem konfliktních situací při jednání klienta s jeho okolím. (Černý, Moravec, 2004, s. 31-33).

Klienty terénní sociální práce jsou primárně vyloučená společenství. Zpravidla jde o rodiny, které disponují pouze velmi nízkými příjmy, kde dospělí bývají dlouhodobě nezaměstnaní, a příjem rodiny bývá závislý na sociálních dávkách. Životní strategie se vyznačují svou krátkodobostí a směřováním na uspokojení primárních základních potřeb. Někteří klienti z těchto vyloučených společenství již rezignovali na jakékoli snahy na změnu své životní situace, a řada z nich tímto způsobem vůbec neuvažuje. Tímto způsobem jsou v rodinách vychovávány rovněž děti. Úkolem sociálního pracovníka by mělo být podporovat u klientů schopnost, aby si svůj život řídili samostatně, je třeba jim zprostředkovávat lokálně dostupné aktivity a služby a snažit se o iniciaci ozdravných procesů v dané lokalitě (Černý, Moravec, 2004, s. 31-33).

Vztah terénního sociálního pracovníka k příslušníkům svěřené komunity se výrazně liší od formálního vztahu, který k ní má úředník. Terénní pracovník svoje klienty často navštěvuje a je možné ho charakterizovat spíše jako pomocníka a rádce. Mezi nejdůležitější nástroje patří

rozhovor s klientem, navázání a udržení vztahu s ním, podpora, motivace ke konkrétnímu rozhodnutí nebo činu a získávání informací. Dále je možné uvést pomoc s listinami, vyjednávání, doprovod, koordinační činnost, zprostředkování konzultací s odborníky (Černý, Moravec, 2004, s. 31-33).

1.2.3 Rodinné konference

V posledních letech postupně získávají na oblibě i rodinné konference. Jde o práci s ohroženou rodinou, kdy odborníci na rodinu sice rodinu podporují, ale zůstávají v pozadí, takže odborníkem na rodinu zůstává rodina samotná. Metoda práce s rodinou skrze rodinnou konferenci se zaměřuje na zapojení rodiny, anebo komunity do řešení problémů. V rámci tohoto přístupu se uplatňuje participace, zplnomocňování klientů, síťování a koncept resilience rodiny. Tyto konference nabízí klientům aktivně se podílet na svých problémech a jejich řešení. Síťování pomáhá identifikovat osoby a organizace, které jsou zapojeny do procesu péče a podpory rodiny. Tato metoda pomáhá pracovníkům lépe porozumět situaci a zapojit relevantní aktéry do řešení problémů. Zvýšení pravděpodobnosti, že služba bude poskytována v návaznosti na potřeby klienta pomáhá participace a empowerment. Tyto dva koncepty se doplňují a vedou klienta k tomu, aby se podílel na určení svých potřeb a cílů. Zahrnuje tedy spoluúčast klienta na posouzení jeho životní situace, volbě cíle intervence a výběru prostředků k dosažení cílů. Rodinná konference je podporována i rodinou resiliencí, která klade důraz na samotný potenciál rodiny. Předpokládá se, že rodina má tendenci k obnově a růstu a práním rodiny je postarat se o vlastní členy domácnosti (Matulayová, Jurníčková, Matulayová a kol. 2021, s. 11-14).

Přípravná etapa může zabrat 4-6 týdnů, když s rodinou spolupracuje koordinátor, který navštěvuje všechny její členy a snaží se je motivovat k účasti na konferenci. Sociální pracovník sice nastolí na konferenci ústřední otázku, je ale na rodině, která posléze sama hledá plán nezbytný k vyřešení dané situace. Je potřeba, aby se rodinné konference zúčastnil co největší počet osob, jichž se konkrétní situace týká, a to včetně širšího příbuzenstva a přátel. Rodiny díky tomu získávají příležitost, aby svoji situaci řešily ještě předtím, než o nich a bez nich začne rozhodovat nějaký pracovník zvenčí, typickým příkladem může být pracovník OSPODu (Dobrá rodina, 2016). Je také potřeba, aby rodina měla kolem sebe dostatečnou podpůrnou síť a prostředky k naplnění cílů stanovených na rodinných konferencích. To může být překážkou u rodin z vyloučených lokalit u nichž jsou prostředky velmi omezeny chudobou a sociálním vyloučením ve kterém žijí. Vliv může mít také samotná komunita, která se potýká s podobnými problémy, a tak jejich motivace ke změně může být menší.

1.2.4 Psychosociální přístup

Doporučit pro práci s romskou menšinou lze také psychosociální přístup, který je vhodný pro práci s jednotlivci, rodinou nebo skupinami. V rámci tohoto přístupu může být uskutečněna krátkodobá i dlouhodobá intervence. Na klienta je nahlíženo jako na „člověka v situaci“. Psychosociální přístup vyzdvihuje vztah sociálního pracovníka s klientem a určení diagnózy. Psychosociální intervence si klade za cíl zároveň řešit problémy v prostředí a posilovat vnitřní rovnováhu intrapsychických sil. K základním prostředkům psychosociálního přístupu se řadí klasifikace (vedení klienta k jasnému vnímání vnější reality) a poskytování vhledu (klient je veden k jasné reflexi vnitřní reality). Podoba intervence a její cíle jsou závislé od detailního rozboru klientovy situace. Za jeden ze zásadních prvků intervence v rámci psychosociálního přístupu je považován vztah klienta a sociálního pracovníka. Sociální pracovník musí svým postojem projevovat skutečný zájem o klienta, jeho osobnost a potíže. Měl by také vyjadřovat jisté základní hodnoty a postoje, a to bez ohledu na konkrétního klienta (Navrátil 2001, s. 44-47). Přednost psychosociálního přístupu tkví v zhodnocení sociálních podmínek a způsobu jejich zvládnutí. Zhodnocení je důležité zejména pokud se pracuje s rodinou ve vyloučené lokalitě, protože vyloučení může ovlivňovat kvalitu života obyvatel žijící v této lokalitě. Dalším požadavkem tohoto přístupu je posilovat kapacity, které klientovi pomůžou řešit problémy vlastními prostředky. Důležité tedy je řešit problém jak v prostředí, tak posilování klientových sil (Urban 2015, s. 43-45).

Psychosociální přístup má ukázat co je problém, a které faktory, jak ze strany prostředí, tak i od samotného klienta, je způsobují a také, jak spolu jednotlivé faktory souvisejí. Důležité tedy je porozumět jak problému, tak i klientovi a jeho prostředí. Psychosociální přístup pomáhá také sociálnímu pracovníkovi hledat klientovi skryté motivy a pocity. Ty totiž mohou způsobovat nevyužití nabízené pomoci. Sociální pracovník by měl být kompetentní k rozpoznání problému klienta a navrhnutí cesty řešení. Pokud si cestou není jistý, považuje se za nekompetentního. Cílem psychosociálního přístupu by tedy mělo být snížení vnitřních nebo vnějších konfliktů klienta (Klimentová 2013, s. 51-54).

2 Romská rodina z marginalizované komunity

Romové a romské rodiny se stávají cílovou skupinou sociální práce z několika různých důvodů. Jedním z nich je, že Romové trpí vyšší mírou sociálního vyloučení ze strany společnosti. Mnozí žijí v chudobě ve špatných bytových podmínkách, mají omezený přístup k sociálním službám, zdravotní péči a ke vzdělání. To vše je dostává do pozice, kdy jsou více diskriminováni a jejich sociální vyloučení je prohlubováno. Sociální pracovníci se pak snaží podporovat Romy a romskou rodinu při začleňování do společnosti a při prevenci sociálního vyloučení. Romská rodina je hlavním zdrojem Romů, na rodinu jsou velmi fixováni a všechny negativní dopady sociálního vyloučení tak padají na celou rodinu se kterou je třeba komplexně pracovat. Velmi často se v souvislosti se Slovenskými vyloučenými romskými lokalitami využívá označení „marginalizovaná romská komunita“. Tu Rusnáková popisuje jako okrajovou část obce, která vykazuje známky chudoby a sociálního vyloučení. Společně mají i rasovou homogennost, kdy tyto části jsou obývané romskými obyvateli (Rusnáková 2016, s. 248-249). Na základě toho bude termín marginalizované komunity využíván i v práci.

2.1 Sociální vyloučení

Sociální vyloučení je pojem, který se užívá při zdůraznění rozdílů mezi chudými a majetnými vrstvami společnosti. Poukazuje na různé ekonomické, politické a sociální síly ve společnosti, které vyloučeným skupinám zabraňují v plné participaci na společenském dění. Sociální vyloučení je ovlivněno mnoha faktory jako jsou věk, náboženství, životní prostředí, vzdělání, příjmy, zaměstnanost, bydlení, zdravotní a sociální služby. Na základě nedosahování na některou z těchto komodit dochází k vyloučení z hlavního proudu společnosti, a může docházet k izolaci těchto skupin od většinové společnosti. Při odříznutí od některých společenských prostředků dochází ke snaze o sociální začlenění a získání možnosti opět tyto prostředky využívat (Schuringa 2007, s. 24-25).

Sociálně vyloučení lidé neřeší z pravidla jen jeden problém, ale stojí před celou komplexní problematikou. Z jednotlivých problematik pak můžeme udělat určité dimenze, které v sobě jednotlivé problémy skrývají. Tyto dimenze pak přebírá Šťastná od Percyho-Smitha. Ten je seskupuje do šesti dimenzí – ekonomická (nezaměstnanost, chudoba), sociální (těhotenství a kriminalita mladistvých), politická (nízká volební účast, malý vliv, nedůvěra v politické procesy), komunita (rozpad podpůrných sítí, nedostatek místních služeb), individuální (zhoršený fyzický i psychický stav, vzdělání), všechny tyto dimenze zakončuje dimenzí skupinovou, která

v sobě skrývá všechny předešlé dimenze objevující se u určité sociální skupiny (Šťastná 2016, s. 48-51).

Sociální vyloučení je spojováno s pojmem chudoby. Chudoba je v tomto kontextu označována jako odstříhnutí jedinců a skupin od materiálních prostředků. Sociální vyloučení je pak označováno jako vyřazení ze spoluúčasti na společenském dění a ztráta sociálního postavení. Sociální vyloučení určitých skupin nebo osob je problémem nejen těch, kteří jsou přímo zasaženi, ale i zbytku společnosti, která tímto představuje neúčinnou solidaritu. Příčinami jsou nefunkčnost sociálního systému a selhávání ekonomických i právnických systémů (Kajanová 2007, s. 163-165). Oproti tomu Keller klade důraz nejen na chudobu, ale zároveň na nerovnost, která přináší problém s vlastní identitou. Nerovnost, která nejen zasahuje, ale i narušuje kontakty se zbytkem společnosti. Nerovnost je intenzivní v takové míře, že sociálně vyloučení nemají schopnost hájit své vlastní zájmy (Keller 2014, s. 10).

Můžeme tedy shrnout, že sociální vyloučení je proces, kdy se určití lidé nebo skupina lidí stávají odtrženými od společnosti a ztrácejí sociální vazby. Faktorů je několik a mezi ty hlavní a nejvíce viditelné můžeme řadit ekonomický a sociální statut. Na příčinách sociálního vyloučení se podílí mnoho dalších faktorů, které se dají ovlivnit, ale také faktory, které se ovlivnit nedají. Všechny faktory spolu souvisí a ve větší či menší míře se navzájem ovlivňují. Zároveň mohou mít negativní dopad na fyzické i duševní zdraví vyloučeného jedince nebo celé sociálně vyloučené skupiny – komunity a zároveň i dopad na celou společnost.

2.2 Specifika romské rodiny z marginalizované komunity

Romská rodina je specifická hned několika znaky. Od většinové společnosti se liší především ve vnímání funkcí rodiny, které by měla rodina plnit a ve vnímání struktury rodiny. Obecně je o romské rodině známá jejich soudržnost a vazby mezi jednotlivými členy rodiny, ať se jedná o tu úzkou rodinu, širokou, nebo celý klan („*fajta*“) (Kaleja 2009, s. 101).

Současnou romskou rodinu Krajčíříková dle Selické rozděluje do tří typů. Prvním typem jsou rodiny jejichž integrace do společnosti je v takové míře, že je velmi často přijímá i většinová společnost. Posílají děti do škol, pracují a mohou mít i pracovní kvalifikaci. Díky tomu pak nemusí docházet k sociálnímu vyloučení. Druhým typem jsou rodiny, které společenské normy nenaplnějí v takové míře jako první skupina. Děti do škol chodí nepravidelně, pracují nepravidelně a mají pouze základní hygienické návyky. Třetí typ rodin, jsou ty, u kterých dochází k největšímu sociálnímu vyloučení. Rodiče pracují jen výjimečně, děti nechodí do škol a bydlí

převážně v osadách (Krajčíříková 2012, s. 118). Třetí skupina bývá nejvíce segregovaná a ovlivněná sociálním vyloučením.

Mnoho charakteristik, které jsou obecně připisované Romům ze strany majoritní společnosti nevychází z jejich etnicity ale především z prostředí, ve kterém tyto rodiny žijí. Tyto rodiny bývají často formovány sociálním vyloučením a generační chudobou, která se v prostředí, ve kterém žijí vyskytuje. Již tento fakt, že je rodina formována sociálním vyloučením může být brán jako první specifikum. Toto specifikum se ale nevztahuje k etnicitě – Romům, ale celkově k rodinám žijícím v prostředí sociálního vyloučení. Jedním ze znaků, který patří spíše k etnicitě je patriarchální rodina. V romské rodině má dominantní postavení muž a první místo mezi dětmi chlapci, především pak prvorození synové. Dalším znakem je generační rodina a mezigenerační soudržnost. Soudržnost rodiny může být daná i sociálním vyloučením, protože prostředky a možnosti, které jednotlivec ve vyloučené lokalitě má se výrazně omezují na rodinu – ať už na úzkou nebo na tu širokou (Selická 2008, s. 1-2). To může určovat i celkovou soudržnost komunity, která opět může být způsobená sociálním vyloučením, rodiny jsou totiž závislé na pomoci ostatních rodin z jejich nejbližšího okolí. Život v segregované komunitě totiž znamená omezený kontakt s majoritní společností a z toho plynoucí zhoršenou dostupnost komodit, ze kterých by rodiny mohly čerpat (Rusnáková, Rochovská 2014, s. 167). Velmi častou charakteristikou romského etnika bývá jejich orientace na přítomnost. Tento jev je dominantní spíše v segregovaných domácnostech. Rodiče, potýkající se s celoživotní chudobou, nemají dostatečné finance na to, aby si mohly odkládat peníze, případně šetřit, spořit a myslet na budoucnost. Pro tyto rodiny je primární zajistit základní potřeby, které vznikají aktuálně v přítomnosti. Další charakteristikou je temperament Romů (ten se může projevat hlučností a u některých jedinců agresí). To se opět vztahuje k sociálnímu vyloučení spíše než typickému projevu. Jak popisuje Keller, reakce mladých lidí, ocitajících se v exkluzi, kdy se setkávají s neustálou bezmocí cokoliv změnit může vést k návalům hněvu a projevům agrese. Vědomí, nemožnosti změnit svou životní situaci, protože se setkávají s neustálým stigmatizováním majoritní společnosti může vést k těmto projevům, která především značí bezmoc (Keller 2014, s. 20).

Matulay ve svém sborníku zmiňuje, že Romové vyznávají jiný životní styl, mají odlišný žebříček hodnot, soustředí se na přítomnost a v té řeší i své potřeby, které dokáží stlačit na úroveň zachování rodu. Také nejprve hledají jednodušší cesty a až posléze využívá těch složitějších. Tyto charakteristiky vychází opět ze sociálního vyloučení. Romové museli vždy reagovat na tlaky ze společnosti, a proto jejich základní charakteristikou je schopnost přizpůsobit se a schopnost přežít za jakýchkoliv podmínek (Matulay 2022, s. 60).

Je tedy velmi důležité si uvědomit, že ne všechny romské rodiny mají stejné charakteristiky a že mnoho specifických vlastností vychází z prostředí, které danou rodinu formuje.

2.3 Životní situace romských rodin

Životní situace je pojem, kterým se v sociální práci označují životní úkoly a zároveň faktory, které brání v naplňování těchto úkolů. Součástí životní situace jsou tedy překážky, ale zároveň i zdroje, které pomůžou rodině určité obtížné situace překonat, tyto schopnosti jsou ovlivňovány jednotlivými členy rodiny. Mezi prvky životní situace rodiny můžeme řadit vlastnosti jednotlivých členů i rodiny jako skupiny (účelové využívání příjmů jednotlivých členů pro uspokojování potřeb všech členů, komunikace v rodině, rozhodování), očekávání vůči rodině z řad společnosti a podpora, která je, případně není, rodině poskytována (Šrajer, Musil 2008, s. 9-11).

Matoušek při hodnocení rodiny zdůrazňuje posouzení protektivních a rizikových faktorů. Mezi rizikové řadí ty, které ohrožují soudržnost rodiny nebo jejich členy a mezi protektivní faktory řadí ty, které naopak rodině pomáhají zvládat obtížné situace. Protektivní faktory vnímá v sociální inteligenci, materiálních zdrojích, široké rodině, komunitě a profesionálech působících v sociálních službách případně v orgánech samosprávy a státu (Matoušek 2013, s. 302).

Posuzování životní situace romských rodin, které žijí ve vyloučené lokalitě může být velmi náročné. Je zde ale několik podobných znaků, které zobrazují protektivní a rizikové faktory.

2.3.1 Protektivní faktory

Jako protektivní faktor, který má velký význam nejen pro rodinu, bych zařadila rodinnou soudržnost. Rodina je pro Romy nejdůležitější stavební jednotkou a má hlavní místo v jejich životě, jsou obecně známí svou soudržností, interpersonálními vztahy a vazbami (Kaleja, 2009, s. 101). Na rodinu a její soudržnost jsou Romové fixováni a všechny zdroje pramení ze zdrojů celé rodiny. Prostor rodiny zabezpečuje naplnění potřeb jedince ale i jeho ochranu. Skupinovou soudržnost lze vidět při vyřizování potřebných věcí na úřadech, kam chodí celá rodina anebo i u dětí, které si hrají spolu. Individualita je velmi výjimečná (Zeman 2006, s. 101). Rodina je tedy nejvýznamnějším prvkem pomocné sítě, ať už se jedná o tu vzdálenější nebo o tu nejbližší, jedná se o nejspolehlivější zdroj pomoci. Tato pomoc zahrnuje finanční i nefinanční prostředky jako je potravinová pomoc nebo například pomoc v domácnosti při hlídání dětí (Rusnáková, Rochovská 2016, s. 253).

Mezi další protektivní faktor by se dala zařadit víra, náboženství a tradice. Bůh představuje pro Romy nejvyšší hodnotu a mnoho z nich inklinuje k náboženství a víře ať už se jedná o římskokatolickou, řeckokatolickou nebo pravoslavnou církev (Kumanová 2020, s. 10). Některé typické prvky romského vyznávání víry byly popsány v publikaci „Boh medzi barrierami“, která vycházela z výzkumu SIRONA 2010. Tyto prvky pak byly rozděleny do několika skupin. Náboženská příslušnost, která se může lišit od matričních záznamů – Romové se účastní místních náboženských aktivit a slaví svátky spolu s většinovým obyvatelstvem, ale nemusí být oficiálně registrováni jako příslušníci tohoto náboženství. Prvky lidové víry, kdy se v samotné víře odráží magické představy, praktiky a pověry, jako je například důraz na sílu sakrálních maleb a sošek, anebo představy spojené s navrácením zemřelého. Tyto prvky jsou podobné jako u majoritní společnosti. V kontextu prolínání různých konceptů může docházet ke střetu a uplatňování jedné náboženské koncepce nad druhou, toto prolínání různých náboženských vlivů a konceptů pak může vést k nepochopení jak u duchovních, tak i mezi samotnými věřícími, kteří se mohou cítit odtrženi od svého „romského kontextu“ (odklonění od tradičních způsobů vyjádření víry). Jako poslední prvek je předkládána adaptace, kdy jsou Romové obecně otevřenější a pružnější vůči novým náboženským vlivům než většinová společnost, která bývá více konzervativní (Podolinská, Hrustič 2010, s. 19-20). Důležitost víry u Romů dokázalo i sčítání lidu, které proběhlo v roce 2021. Se zaměřením na obec Lipany se ve výsledcích tohoto sčítání zjistilo, že 87,7% obyvatel Lipan je věřících, ať už se jedná o římskokatolickou nebo řeckokatolickou církev, a 80,2 % dotázaných obyvatel Lipan uvedlo jako svou národnost nebo jako svou další národnost – národnost Romskou (Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021 [online]). Pro Romy jsou důležité i rituály spojené s náboženstvím jako je křest, který je považován za důležitější než svatba. Křtiny, které doprovází bohatá hostina, ta má uctít kmotry a zároveň má dítěti zajistit bohatý život (Kumanová 2020, s. 9). Vztah k víře potvrdil i výzkum a výpověď jedné z pracovnic KC – „Boha berú ako autoritu, ...majú z neho rešpekt.“

Do popředí se dostává i samotná romská kultura, tradice a umělecké nadání jako je hudba, jazyk nebo literatura. I to lze vnímat jako protektivní faktor celé komunity a nejen rodin. Skrze kulturní tvorbu lze nahlížet na život Romů z jejich vlastního pohledu a díky tomu pak předcházet předsudkům. Samotná kulturní koheze a identita jsou důležité aspekty, mají hluboké kořeny a slouží jako základ pro posílení rodinných vazeb a poskytování pocitu sounáležitosti a hrdoosti. Umělecké nadání se odráží v literární tvorbě, která se v posledních letech dostává do popředí. Tato literatura nemusí být jen o romských tématech o kterých píší lidé z řad majoritní společnosti, ale i o neromských tématech psaných Romy (Rochovská 2012, s. 71). Mezi další tvorbu se může řadit hudba, která má v životě mnoha Romů velký význam. Hudba je prostředkem, který Romové

využívají k vyjádření svého hlasu, uchování tradic, sdílení emocí a budování komunitní sounáležitosti. Vznikají nové písně, ve kterých se může odrážet tradice v novějším pojetí (Rochovská 2012, s. 77). Stejně jako ne všichni Romové mají možnost psát knihy, tak stejně ne všichni Romové mohou mít vztah k hudbě, dobré ale je podpořit tyto možnosti. Možnosti ke zprostředkování kultury mohou být v marginalizovaných komunitách velmi omezeny vzhledem k podmínkám, ve kterých rodiny žijí. Romové se všeobecně dostávají do problematiky diskriminace, kterou popisují různí romští autoři. Jedním z nich, který vydal svou vlastní knihu je Radek Banga. Ten popisuje ve své knize „(Ne)pošli to dál“ prostředí ve kterém vyrůstal. To může poskytnout alespoň částečný náhled na problematiku diskriminace a vyrůstání dítěte v chudobě, která je v MRK velmi zásadní problematikou.

Jako další protektivní faktor lze zařadit sítě, které kolem sebe romská komunita má. Ať už se jedná o státní pomoc, v tíživých sociálních situacích, tak například o nestátní pomoc, která se odráží v nestátních neziskových organizacích, jejichž úkolem je podpořit a pomoci překonat různé obtížné situace. V rámci neziskových organizací se v obci Lipany nachází Komunitní centrum, které spadá pod Arcidiecézní Charitu Košice. Komunitní centrum by mělo představovat otevřený prostor pro setkávání a nabízet tento prostor k možné aktivitě. Dalším institutem, který se nachází v obci Lipany je Institut osobitného příjemce, který má za úkol příjemce sociálních dávek naučit finanční gramotnosti a efektivnímu využívání těchto finančních prostředků. Tento institut řeší sociální situaci rodin i jednotlivců a zaměřuje se na obyvatele v lokalitě Za traťou, kde se nachází i romská osada. Jako dalším zdrojem je terénní sociální práce, jejíž úkolem je poskytovat služby klientům marginalizovaných romských komunit, pomoc při začleňování, zlepšit jejich nepříznivé životní situace a tvorba podmínek pro tuto změnu. (Komunitný plán sociálnych služieb mesta Lipany na roky 2021-2027, 2020, s.30-31 [online]). Opět je ale podstatné zmínit, že tyto služby, mimo terénní sociální službu, se většinou nachází téměř kilometr daleko od samotné vyloučené lokality a bydliště rodin. To způsobuje zhoršení dostupnosti těchto sítí i přes to, že mnoho organizací, místních a státních projektů se zaměřuje právě na začleňování a podporu rodin z MRK.

2.3.2 Rizikové faktory

Jako rizikové faktory, které ovlivňují život romských rodin se mohou zařadit všechny problematické oblasti, se kterými se setkávají a na které bývá pomoc obecně zaměřována. Většina těchto problémů vychází z chudoby, velmi často vícegenerační chudoby a sociálního vyloučení. Dle Statistického úřadu Slovenské republiky jsou vidět v rámci chudoby i regionální rozdíly, kdy nejvyšší míra příjmové chudoby byla v roce 2019 zaznamenána v Prešovském kraji (Statistical office of the Slovak Republic [online]). V rámci sčítání obyvatel v roce 2021 se v Prešovském

kraji přihlásilo k romské národnosti celkem 40,38 % obyvatel. (Sčítanie obyvateľov domov a bytov 2021 [online]). Pojem chudoby se mění v rámci času i prostoru, dříve byla spojená jen s fyzickými potřebami na přežití, dnes zahrnuje širší spektra životních podmínek v rámci kulturního a sociálního konceptu. Ve společnosti patří Romové k těm, kterých se problematika chudoby dotýká nejvíce z pohledu jakéhokoliv sociálního ukazatele. Do těchto ukazatelů je zahrnuto například vzdělání, zdravotní stav, bydlení, příležitosti na trhu práce a jejich vzájemná kombinace. Materiální a finanční nedostatek spolu se sociálním vyloučením představuje jednu z největších bariér při sociálním začleňování (Rusnáková, Rochovská 2016, s. 247).

Jednou z hlavních rizikových oblastí je oblast bydlení. S tím je spojená i samotná segregace a prostorové vyloučení neboli marginalizace. Marginalizace je proces, na jehož základě, jsou lidé nebo skupiny obyvatel vyloučeni z účasti na společenském životě. Tímto může vznikat materiální nedostatek, a to způsobuje a prohlubuje další marginalizaci (Young 1990, s. 53).

Typickým znakem prostorové segregace je vytváření takzvaných „romských komunit“ což značí etnicky homogenní osídlení určitého prostoru. Pojem „romská komunita“ se tedy využívá zejména k popisu určitého místa, které obývá převážně romské etnikum, nicméně tento pojem se spojuje i s celou romskou populací. Podle Atlasu romských komunit z roku 2019 se na Slovensku nachází 1052 romských komunit, z toho 502 těchto komunit žije na okraji obce a 194 je segregovaných mimo obec. V Prešovském kraji se pak nachází 309 romských lokalit, z toho je 162 situováno na okraji obce a 65 mimo obec. (Atlas romských komunit 2019, online) To značí, že téměř tři čtvrtiny všech lokalit, ve kterých se nachází romské obyvatelstvo, je situováno na okraj obce, nebo je zcela segregované mimo obec. Tento fakt komplikuje obyvatelům těchto lokalit dostat se k základním a běžným komoditám jako je lékařská péče, obchody, pošta, škola, práce atd. Problém nemusí být jen ve vzdálenosti, ale i v nepřítomnosti chodníků a celkově nedostatečnou infrastrukturou, která do těchto lokalit vede (Rusnáková, Rochovská 2016, s. 248-249). Životní podmínky jsou velmi svázané s typem bydlení a prostředím. Pokud jsou podmínky na bydlení nevyhovující je velmi obtížné integrovat se do majoritní společnosti. Byty, ve kterých Romové ve vyloučených lokalitách bydlí bývají v nevyhovujících, podprůměrných podmínkách. Byty bývají přelidněné a chybí zde dostupné nakládání s odpady, takže i okolí těchto bytů bývá ve špatných podmínkách. Problémová je i dostupnost kvalitní pitné vody a celkových inženýrských sítí, jako je elektřina, veřejný vodovod, kanalizace a plyn (Sivašová 2017, s. 95-97). Vzhledem k nedostatečné dostupnosti základních potřeb a nevyhovujících bytových podmínkách

vznikají další komplikace, které ztěžují proces integrace a napomáhají k segregaci romských komunit, které zde žijí.

Dalším rizikovým faktorem, který ovlivňuje jak faktor bydlení, tak může být i jeho důsledkem, je problematika financí a nezaměstnanosti. S nezaměstnaností úzce souvisí problém nedostatku financí a z toho může plynout vytváření dluhů při zajišťování základních potřeb. Problém zaměstnání se týká v Prešovském kraji nejen romských obyvatel. Míra nezaměstnanosti je v Prešovském kraji dlouhodobě jedna z nejvyšších, zároveň se zde nachází nejnižší průměrná měsíční mzda v rámci celého Slovenska (Statistical office of the Slovak Republic, cit. 6.6.2023 [online]). Zaměstnanost lidí z marginalizovaných romských komunit je výrazně nižší než zaměstnanost majoritní společnosti. Jsou zde hojně vidět i rodové rozdíly, kdy ženy nejsou zaměstnané, vzhledem k jejich postavení a hlavní úloze v rodině. Poměrně častá je i nestabilita práce, vyskytují si sezónní práce a krátkodobější zaměstnání. To vše může být zapříčiněno menším dosaženým vzděláním. Nicméně i přes dosažení vzdělání se obyvatelé romského etnika vyznačují menší mírou zaměstnanosti než u majoritní společnosti. V tomto ohledu lze poukázat na diskriminaci na základě etnika, jména a případně na základě bydlení ve vyloučené lokalitě (Quo vadis, Romale? – analytisko-strategický dokument o rómských komunitách na území PSK, s. 73). Tento fakt dokázal i experiment Slovenského Institutu finanční politiky v roce 2014 s názvem „Bez práce nie sú koláče“. Poukazuje na diskriminaci při hledání zaměstnání na základě „typického“ romského jména. „*Experiment IFP preukázal existenciu diskriminácie Rómov na slovenskom trhu práce. V porovnaní s majoritnou skupinou mali Rómovia menej než polovičnú šancu, že budú pozvaní na pracovný pohovor, hoci mali obe skupiny rovnaké osobné aj pracovné charakteristiky.*“ (Bez práce nie sú koláče, cit. 6.6.2023, online). Tento fakt dokazuje problém diskriminace, která vzniká na trhu práce na základě jména. S tím je spojený i nízký příjem, který se poté musí zakládat na finanční pomoci státu ve formě sociálních dávek, a na kterých jsou poté rodiny závislé.

Surmánek pak ve své knize popisuje jako důvody pro vysokou míru nezaměstnanosti romských obyvatel i jejich vlastní postoj k práci. Připisuje to k jejich tradičnímu způsobu života, kterým bylo kočování, kdy tento způsob života neumožňoval pracovat na jednom místě delší dobu. Jejich práce byla zaměřena krátkodobě, jednorázově a především řemeslně (výroba košíků, kovářské práce). Jako další důvod uvádí rodičovský příklad, kdy děti a dospívající kopírují styl života svých rodičů, kteří jsou nezaměstnaní nebo pracují nárazově. Rodiče tak nedávají pozitivní příklad svým dětem a děti ani nevedou a nemotivují ke kladnému vztahu k práci. Jako poslední důvod uvádí důvod socioekonomický, kdy uzavírání dlouhodobých pracovních smluv není pro Romy hlavním cílem z důvodu možných srážek ze mzdy, které pramení z neuhrazených nákladů

na bydlení, poplatků atd. Tento třetí důvod sám Surmánek uvádí jako spekulativní, a především se nemusí týkat pouze Romů, ale všeobecně lidí, kteří mají dluhy případně jakékoliv nezaplacené pohledávky (Surmánek 2014, s. 52-55).

Prostředkem k zmírnění problematiky zaměstnání by mohlo být vzdělání, které představuje další rizikový faktor. Bez vzdělání, které by odpovídalo aktuálním požadavkům trhu je pro člověka velmi obtížné najít si práci, tím se stává nezaměstnaným, nemá dostatečný příjem, a to vede k chudobě (Musilová 2021, s. 5-6). Vzdělání romské populace žijící ve vyloučené lokalitě ovlivňuje hned několik faktorů. Prvním z nich je samotný vztah Romů ke vzdělání. Panuje všeobecná představa o tom, že se Romové nechtějí vzdělávat. Vzdělání však má u Romů velký význam, jak popisuje Lukáč, je ale postavené na jiných hodnotách než vzdělávání a vzdělání u majoritní společnosti. Vzdělání mělo zabezpečit i z historického hlediska obživu, zručnost a orientaci v životě. Všechny tyto dovednosti byly a jsou orientované na život v komunitě a k těmto dovednostem a znalostem není za potřebí knih ani pravidelná povinná docházka do školy. Všechny tyto dovednosti děti získávaly od svých rodičů a rodiny (Lukáč 2015, s. 43). Role dítěte v romské osadě a povinnosti, které jsou na něj kladené v rámci rodiny a komunity jsou značně rozdílné oproti tomu, co je po těchto dětech vyžadováno při nástupu do školy. Škola upravuje pravidla chování, která jsou pro děti majoritní společnosti běžnou praxí – kdy mají přijít, kdy mají odejít, jak se mají chovat, poděkovat, pozdravit. Pro děti ze segregovaných komunit tyto nároky ze strany školního prostředí mohou znamenat kulturní šok. V důsledku toho je pak ovlivněno i jejich chování, které bývá z pohledu školské instituce nevhodné (Lukáč 2015, s. 28-29).

Kulturním šokem pro romské děti vyrůstající v segregovaných romských komunitách může být i samotný jazyk. Pro mnoho dětí je romština jejich primárním jazykem a Slovensky se učí až když přichází do kontaktu s majoritní společností skrze školu. Dítě je tedy znevýhodněno již tím, že se na základě jazyka dostává do konfliktu se školním prostředím, kdy je od něj vyžadováno, aby se učilo a komunikovalo Slovensky a je pro něj tedy začátek školní docházky velmi obtížný (Mervart 2019, s. 76-77). Tento problém se rozvíjí i na základě segregování romských dětí ve školách. Mnoho romských dětí z vyloučených lokalit navštěvuje takzvané nulté ročníky, které jsou vytvářeny z důvodu zjištěné nepřipravenosti na školní docházku. Po dokončení nultého ročníku pak mohou být děti rozděleny do jiných běžných tříd nebo mohou pokračovat ve stejné třídě (následný rok po ukončení nultého ročníku ve stejné třídě je považován za první ročník základní školy). Rozhodnutí o rozdělení závisí na dané škole. Toto rozhodnutí pak může vést fakticky k segregování romských dětí, které po ukončení nultého ročníku zůstávají ve stejné třídě se stejnými spolužáky. Většinu těchto spolužáků pak tyto děti znají, jelikož pochází ze stejné

segregované komunity. Pokud tyto děti absolvují nultý ročník, který se započítává jako součást povinné školní docházky a následně alespoň jednou nějaký ročník opakuje, ukončuje školní docházku dříve než po vychození všech povinných tříd. Na základě toho jsou pak možnosti těchto dětí pokračovat v dalším vzdělávání značně omezeny (Kusá, Rusnáková, Borovanová 2011, s. 321). Celá problematika vzdělávání u romských dětí z vyloučených osad z pohledu školního systému je popisována v podcastu „Odsúdení na neúspěch“ v druhé části s názvem „Školstvo“. V tomto díle se zmiňuje problematika propadávání dětí v prvních ročnících základní školy. Tyto děti pochází z velké části ze segregovaných romských komunit, kdy všeobecné povědomí kantorů je, že je pro jejich vlastní dobro, by si látku zopakovaly a měly alespoň podobnou startovací čáru jako majoritní děti (Hapalová 2021, 10:00- 11:40).

Rizikové faktory v romských rodinách ze segregovaných, marginalizovaných komunit se navzájem ovlivňují a mají významný vliv na životní podmínky rodiny. Tyto faktory tvoří složitou síť vztahů, která může zhoršovat jejich dopady na rodinu a jednotlivce, navzájem slouží k posilování chudoby v těchto komunitách a negativně ovlivňuje vyloučení rodin ze společnosti.

3 Výzkumná část

3.1 Případová studie

Případová studie je jedním z přístupů kvalitativního výzkumu. Případová studie se zaměřuje především na popis a rozbor určitého případu. Pro případovou studii jsou důležité jednotlivé charakteristiky zkoumaného případu, případně zkoumané skupiny. Hlavním principem je shromáždit co nejvíce možných dat a zachytit komplexní složitost případu. Předpokladem je, že na základě zjištěných informací k určitému případu se bude dát odvodit a lépe porozumět případům s podobnou charakteristikou (Hendl 2016, s. 101-102). Hendl dle Yina popisuje definici případové studie jako strategii, která má za úkol zkoumat určitý jev v rámci reálného kontextu a času, a to především tehdy, pokud jsou hranice mezi kontextem a jevem nejasné (Hendl 2016, s. 107).

Chrastina vymezuje dvě základní pojetí výzkumného přístupu u případové studie. Idiografický přístup, který se zaměřuje na jednotlivce, jehož cílem je zachytit jedinečnost zkoumaného přístupu a nomotetický přístup, který se zaměřuje na větší skupiny a cílem je vyvodit obecně platné zákonitosti (Chrastina 2019, s. 49).

Dalo by se tedy říct, že případová studie se používá při zkoumání jednoho člověka/skupiny/komunity, která vykazuje určité charakteristiky a na základě zjištěných výsledků a přístupů se bude dát lépe porozumět podobně charakteristické skupině.

V rámci mé práce se budu držet případové studie hlavně z toho důvodu, že problematice oblasti rodin z vyloučených lokalit jsou způsobené více faktory, které na sebe navzájem navazují a hranice mezi kontextem problému a samotnými oblastmi nejsou zcela jasné, protože se navzájem ovlivňují. Vzhledem k četnosti romských rodin na Slovensku a jejich, v literatuře se vyskytujících, stejných problematických oblastí, které jsou s romskými rodinami řešeny, je v rámci této případové studie využít nomotetický přístup.

Výzkum pomocí případové studie by se měl skládat z jednotlivých kroků, které by měly být ve vzájemné interakci. Skládá se z určení výzkumných otázek, výběru případu, určení metody sběru dat a samotný sběr dat, analýza a interpretace výsledků (Hendl 2016, s. 112-113).

3.1.1 Techniky a limity při sběru dat

V rámci sběru dat jsem využila několik možných technik. Primárně vycházím ze zúčastněného pozorování, které probíhalo na mé zahraniční praxi v Komunitním centru v Lipanech. Zúčastněné pozorování je založeno na tom, aby pozorovatel nebyl pouze pasivním sběračem dat, ale zapojil se do samotného dění. To je důležité zejména proto, aby se zkoumaní účastníci chovali přirozeně. V rámci mé zahraniční praxe jsem téměř denně docházela do Komunitního centra, ve kterém jsem byla v přímém kontaktu s klienty. Zároveň se zde nachází i školní instituce v rámci níž jsem byla v přímém kontaktu s dětmi při vyučování.

Jako další techniku jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor se sociálními pracovníky přímé péče v komunitním centru. Otázky byly otevřené a připravené dopředu na základě cíle výzkumu, ale zároveň byla možnost se doptat na upřesňující odpověď, případně dovysvětlit otázku, pokud nebyla pro respondenty jasná. Další technika, kterou jsem využila je technika analýzy dokumentů. Jedná se především o dokumenty týkající se přímo segregované komunity v Lipanech, které mi byly poskytnuty městem Lipany, výroční zprávy Arcidiecézní Charity Košice, pod níž Komunitní centrum spadá a následně dokumenty dostupné na internetových stránkách města Lipany jako například Komunitní plánování sociálních služeb na roky 2021-2027. Jako poslední techniku dat jsem použila techniku dotazníků, které měly jak dichotomické otázky s možnostmi „ano“, „ne“, uzavřené otázky s časovým rozmezím, tak i otevřené otázky s prostorem na vyjádření myšlenek a názorů.

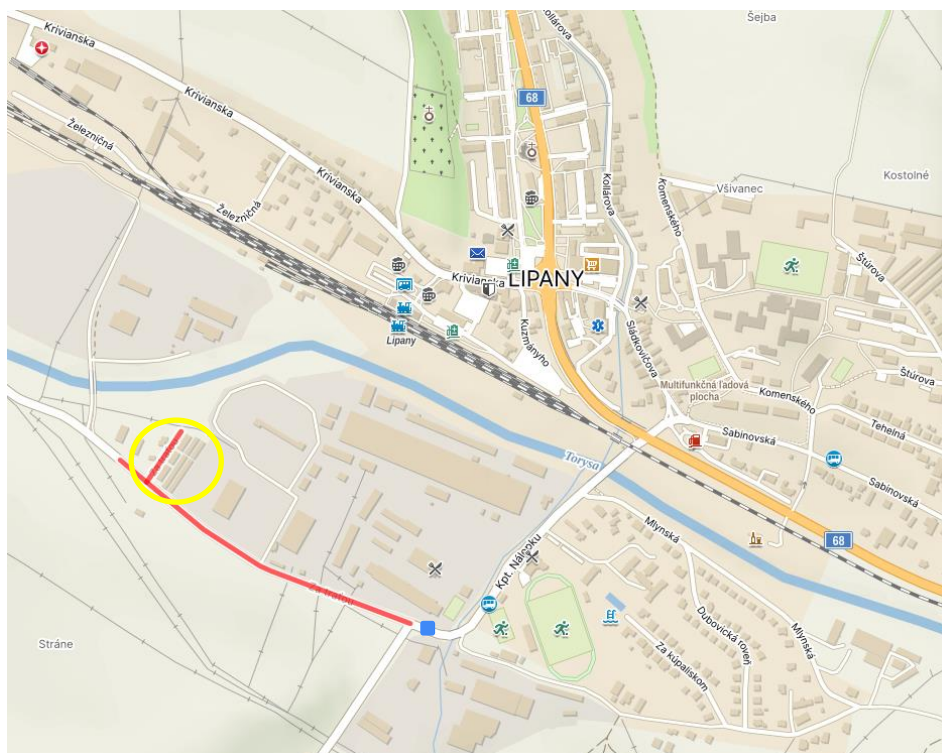
Data byla sbírána postupně, v rámci pozorování, jak již bylo uvedeno výše, bylo čerpáno ze zahraniční praxe. Problematika týkající se tohoto sběru byla, že v době praxe ještě probíhala pandemická situace Covid19, takže provoz Komunitního centra a školy byl v určitých dobách částečně omezen. Rozhovory a dotazníky proběhly o několik měsíců později, kdy jsem se do Lipan vrátila. Co se týče způsobu rozhovorů, byly veškeré náležitosti předem vysvětleny a udělen souhlas, že data mohou být použita při zachování anonymity. Rozhovory byly několikrát přerušeny provozem centra, následné navázání bylo ale bez problému. Rozhovory byly se souhlasem nahrávány a následně proběhl doslovný přepis nahrávek.

Sběr dotazníků probíhal přímo v místě osady – lokalita „Za traťou“. Bylo mi sděleno, že spolupráce může být náročnější, protože dle slov pracovníků, v osadách v minulosti už probíhalo mnoho výzkumů za různými účely, které měly život v osadě ovlivnit k lepšímu, ale výsledky chodu osady nijak neovlivnily. Pro lepší spolupráci mi tedy byla nabídnuta pomoc romské pracovnice Komunitního centra pocházející a žijící přímo v osadě, která mi při sběru pomáhala. Té jsem také vysvětlila účel dotazníku, aby jej mohla reprodukovat v osadě přímo v romštině, pokud by to bylo

třeba. Technické vybavení bylo zajištěno (dotazníky i propisky). Na každém dotazníku pak bylo napsáno, že odpovědi jsou anonymní a slouží pouze ke studijním účelům. Při samotném sběru tlumočila pracovnice do romštiny, aby problémem nebyla jazyková bariéra a zároveň byl dotazník přeložen do slovenštiny pro snížení jazykové bariéry. Díky doprovodu pracovnice, která žije přímo v osadě jsem se vyhnula i situaci, že by respondenti nechtěli spolupracovat na základě neznalosti výzkumníka, tomu dopomohl i fakt, že jsem v centru působila a někteří respondenti si mě pamatovali.

3.2 Popis lokality „Za trat’ou“ v Lipanech

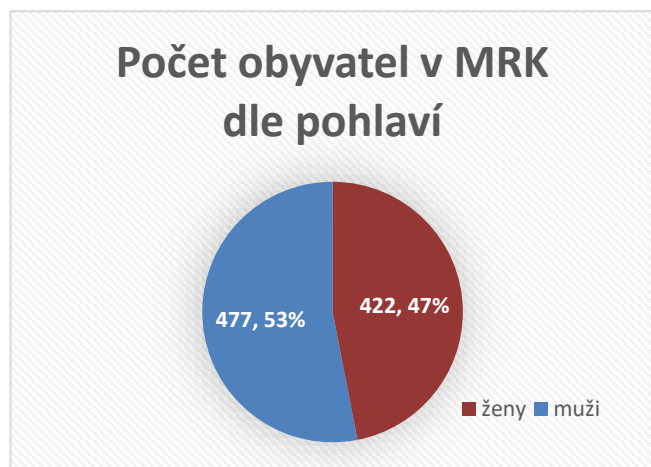
Lipany se nachází na severovýchodě Slovenska v Prešovském kraji okres Sabinov. Městem protéká řeka Torysa, která zároveň ohraničuje spolu se železnicí oblast vyloučené lokality „Za trat’ou“ od centra města. Lokalita je navíc ještě ohraničena z východní strany Dubovnickým potokem a celkově se tato lokalita nachází na okraji města až za dopravní značkou, která označuje konec obce. Na obrázku níže je červeně označená celá ulice „Za trat’ou“, ve žlutém kolečku je značená vyloučená lokalita – tzv „romská osada“ a modrým čtverečkem je označeno místo, kde se nachází dopravní značka konec obce. Obecně je lokalita označovaná jako lokalita na okraji města, nicméně k výše uvedeným bariérám, které tuto lokalitou ohraničují by se dalo hovořit o lokalitě mimo obec (město).

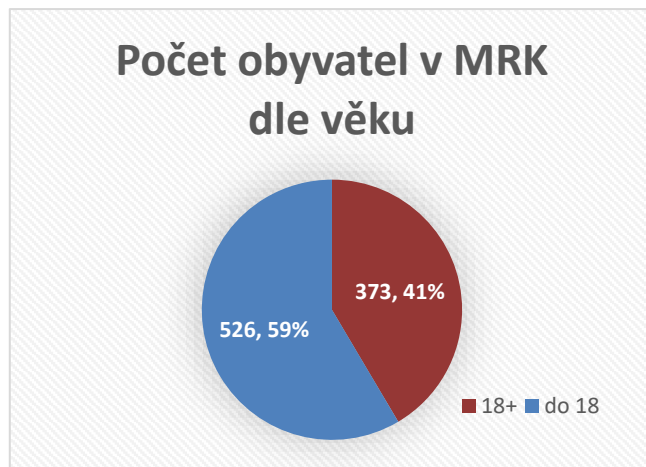
Obrázek 1 - Lokalita "Za trat'ou"

Důležité také je, v jaké blízkosti, respektive vzdálenosti se nachází zdroje pro rodinu z těchto lokalit jako je pošta, zdravotní péče, škola, komunitní centrum, dětské hřiště, obchod nebo vlaková stanice. To svědčí o sociální exkluzi, protože nejbližší se nachází komunitní centrum, které je vzdálené cca 700 metrů, na rozdíl od toho se všechny ostatní zdroje vzdálenostně pohybují od kilometru až do téměř dvou kilometrů. Například nejbližší obchod je vzdálený 1,4 km stejně jako lékařská péče a pošta, vlaková stanice je vzdálena již 1,6 km a spojená škola, kterou mnoho dětí z této lokality navštěvuje je vzdálená 1,9 km. Co se týče mateřské školy ta se nachází vedle komunitního centra se stejnou adresou a na této adrese je zároveň i elokované pracoviště základní školy Komenského, jejíž hlavní budova je vzdálená téměř kilometr a půl od osady. Podstatné také je, že z osady do města nevede chodník, ten začíná až s dopravní značkou určující začátek obce, takže obyvatelé této lokality musí chodit po hlavní cestě, která vede do další obce, což ztěžuje dostupnost důležitých prostředků pro rodinu.

V Lipanech žilo k roku 2022 6 526 obyvatel, z toho ve vyloučené lokalitě „Za traťou“ žilo 899 obyvatel, z toho 373 obyvatel bylo starších osmnácti let.

Obrázek 2 - Graf počet obyvatel dle pohlaví

Obrázek 3 - Graf počet obyvatel dle věku 1

3.3 Výzkumné otázky a výsledky výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit, jaké jsou hlavní problematické oblasti ovlivňující fungování romských rodiny ve vyloučené lokalitě a jaké intervence se při práci s romskou rodinou ve vyloučené lokalitě využívají. To byly i hlavní výzkumné otázky, na které jsem se snažila zjistit odpověď v rámci rozhovorů. Dotazníky pak měly za úkol zjistit s jakou oblastí v životě rodiny vnímají obyvatelé osady největší pomoc ze strany Komunitního centra.

3.3.1 Problematické oblasti

Z rozhovorů s pracovníky vyšly dvě hlavní opakující se problémové oblasti, které ovlivňují život rodin, mezi tyto oblasti se řadí vzdělání a zaměstnání. Obě tyto oblasti velmi výrazně ovlivňují nedostatečné podmínky na hygienu, které zhoršují životní podmínky rodin a tím napomáhají k nezaměstnanosti a nevzdělanosti. Všechny tyto faktory se pak odrážejí v prohlubování generační chudoby, která je hlavním problémem rodin ve vyloučené lokalitě.

Nedostatečné hygienické podmínky se velmi často objevovaly jako hlavní problém, na které poukazovali i sociální pracovníci. Z rozhovorů vyplynulo, že rodiny z vyloučených lokalit se potýkají s blechami, šváby, plošticemi a vši. Všichni tyto parazité se vyskytují v domácnostech především z nečistoty, ale stejný problém může mít i rodina, ke které se tyto parazité přenesou například kvůli kontaktu dětí ve škole anebo kvůli tomu, že domy, ve kterých rodiny žijí jsou prostorově malé s velkým počtem členů a stojí velmi blízko u sousedních domů, takže udržování čistoty v domě, bývá pro rodinu velmi náročné a v zimním období téměř nemožné. V osadě se nachází hygienické centrum, kde si mohou rodiny vyprat, případně se osprchovat za symbolický poplatek. Kanalizace však mezi jednotlivými domy chybí a je zavedena pouze k hygienickému centru a z toho plyne i neideální nakládání s odpady. Problém je i u vody, kdy vodovodní přípojky v domech většinou chybí a dostupnost pitné vody je zajištěna z výdejních stojanů opět soustředěně u hygienického centra.

Druhou oblastí, která se v rozhovoru vyskytla je oblast vzdělání. V rozhovorech se pracovnice shodly, že rodiny nekladou příliš velký důraz na vzdělání, matky své děti neposílají do škol a nemají zájem na tom, aby se dítě vzdělávalo. Jsou zprostředkovány doprovody dětí z osady do mateřské školy, případně základní školy Komenského jejíž elokované pracoviště se nachází v rámci budovy KC, nicméně matka musí své dítě vypravít. Pracovnice, většinou ženy žijící přímo v osadě pracující v centru, dovedou děti ráno z osady do školy a odpoledne s nimi jdou zase zpět do osady. Co se týče Spojené školy, ve které je vzdělávání zajišťováno dětem s diagnostikovaným mentálním postižením z celkového počtu žáků docházející do Spojené školy je téměř 90 % z marginalizované komunity. Problematika vzdělávání je viditelná i ze strany pedagogů a školních zařízení, učitelé vnímají jako přínos pro děti, když si první ročníky zopakují, cíleně tak nechávají nejen některé děti ale i celé třídy propadnout. To potvrdila i učitelka základní školy v budově KC, která při neformálním rozhovoru sdělila, že děti si alespoň látku zopakují, mají na to více času, a i ona se jim může díky tomu více věnovat. Pomoc s dětmi jako nejdůležitější pomoc a nejčastěji využívanou oblast vyšla i z dotazníkového šetření. Na otevřenou otázku, v čem KC nejvíce dotazovaným pomohlo, byla v 82 % dopisována odpověď „s dětmi“. Na uzavřenou

otázku, které služby a jak často je dotazovaní využívají mělo vzdělávání (mateřská škola, základní škola v prostorách KC) nejvíce odpovědí a nejčastěji kroužkováná odpověď byla, že vzdělávání využívají více jako 3x do týdne.

Třetí problematickou oblastí ovlivňující život celé rodiny je oblast zaměstnání. Z rozhovorů s pracovníci vyšlo, že míra nezaměstnanosti je v rámci osady poměrně vysoká. Mnoho z obyvatel osady je schopno si práci najít, případně do ní docházet, ale dlouhodobě v ní nevydrží. Dle pracovníků KC práci nevnímají jako potřebnou komoditu v životě, a tak v ní jsou schopni vydržet nanejvýše týden až dva týdny. Nicméně jsou i takoví, kteří pracují čtyři až pět let, ale dle výpovědí jsou to pouze dvě ženy. Co se týče celkově zaměstnání v roce 2021 na poloviční úvazek pracovalo 15 obyvatel MRK v rámci projektu „Miestna občianska poriadková služba“. Město Lipany dále zaměstnává na různých pozicích s pracovní smlouvou 28 obyvatel a v rámci sezónních prací vykonává stavební činnost 23 mužů. Tyto sezónní práce jsou vykonávány jen v letních a podzimních měsících. Důvodů, proč je míra nezaměstnanosti v osadě vyšší je mnoho, může to být, jak vypověděly pracovníce, nezájem o práci, ale také menší dosažené vzdělání, jehož příčina je popsána výše anebo také nedostupnost práce, kdy by obyvatelé museli dojíždět do práce do větších měst.

Všechny tyto problematické oblasti spolu navzájem velmi silně souvisí a vzájemně se ovlivňují. Prvotní příčinou je chudoba, která je zároveň i důsledkem. Ta ovlivňuje chod rodiny a prohlubuje generační chudobu, která je u rodin ve vyloučených lokalitách velmi běžná. Problematika financí byla několikrát zmíněna i v rozhovorech, nejen, že rodiny z marginalizované komunity nemají dostatečné příjmy, které by jim zajistily lepší sociální situaci, ale nemají dostatečné příjmy ani na to, aby zajistili základní potřeby všech členů rodiny. „*Nemá decko ani na obed ani na večeru ani nič, nevarím celý mesiac, bo nemám*“...„*Nakúpim si stravu, kúpim oblečenie a jeden deň žijú a ďalej nič, koniec*“ – popis životní situace rodiny z pohledu pracovníce KC.

3.3.2 Intervence

Z výsledků výzkumu vyšly dva hlavní typy intervencí, které se s rodinou v rámci sociální práce v marginalizované romské komunitě provádí. Prvním z nich je terénní sociální práce, která je podpořena národním projektem „Terénna sociálna práca a terénna práca v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunit“. Terénní sociální práce je zaměřená na skupiny ohrožené chudobou a sociálním vyloučením, jejím cílem je zlepšit životní situaci, podpořit změnu, zvýšit finanční gramotnost a zaměstnanost, a to především romským obyvatelům žijícím v marginalizovaných romských komunitách. Do MRK lokalizované „Za traťou“ dochází

tři pracovníci z nichž dvě jsou terénní sociální pracovníce a jeden je terénní pracovník. Jejich práce je rozdělena do osmi oblastí – zaměstnanost, bydlení, zdraví, sociálně-patologické jevy, hospodaření s financí, vzdělávání, sociální zabezpečení a ostatní v níž se skrývá uplatňování práv a oprávněných zájmů. Oblast zaměstnání je zaměřená na vyhledávání pracovních míst a komunikaci se zaměstnavateli v souvislosti s doklady o ukončení pracovního poměru. Také je poskytován doprovod a podpora při vypisování pracovní docházky. V oblasti bydlení se zaměřují na podporu rodin v udržování čistoty v domech a řešení nedoplatků, případně komunikují se správcem bytů, pokud je třeba vyřešit opravy. V oblasti zdraví se v době mé praxe nejvíce řešilo očkování a testování na Covid-19. Terénní sociální pracovníci tak pomáhali při asistování zdravotníkům, kteří prostřednictvím mobilních odběrových míst a mobilních očkovacích služeb přijeli přímo do osady. TSP a TP organizovali samotný chod testování a před očkovaním poskytovali informace o očkování, výhodách, nevýhodách, nežádoucích účincích a výběr, zda se nechají dobrovolně očkovat či nikoliv. Při normálním, ne pandemickém chodu, pracovníci zajišťují doprovody klientů na vyšetření. V rodinách se řeší v rámci sociálně-patologických jevů záškoláctví, náhradní rodinná péče a fungování rodiny například pokud je některý člen v trestu odnětí svobody. Snaží se rodiny vést k efektivnímu hospodaření s financemi například skrze doprovody na nákupy, kde se snaží pracovníci ukázat levnější varianty potravin. Řeší také dluhovou problematiku rodin. V oblasti vzdělávání asistují žákům při podávání přihlášek a s rodinami řeší povinnou školní docházku nebo dotace na stravování pro děti. Hlavní oblastí sociálního zabezpečení je pro terénní pracovníky vyřizování kartiček zdravotní pojišťovny a spolupráce se zdravotními pojišťovnami. Terénní sociální práce patří k nejefektivnějším způsobům, jak s vyloučenými rodinami pracovat. Skrze ni je možné s rodinami probrat všechny důležité oblasti a podpořit je přímo v jejich přirozeném prostředí, také možnost doprovázení je pro klienty velmi důležitá, kdy mají vedle sebe pracovníka, který jim může poradit. Účelem je, aby se rodiny naučily zmírňovat negativní dopady sociálního vyloučení samy, bez cizí pomoci. Všechny oblasti řešené v rámci terénní sociální práce jsou propojeny chudobou, která se v rodinách vyskytuje a segregací – omezeným přístupem k různým zdrojům.

Jako další využívaný přístup v sociální práci s rodinou z MRK je úkolově orientovaný přístup. Ten hojně využívají pracovníce komunitního centra. Důležité je, aby si úkol, případně cíl, za kterým je úkol tvořen, zvolil sám klient. V KC si zakládají individuální plány, ve kterých jsou identifikovány cíle práce. Nejčastěji řešenou oblastí, které je pro rodinu stěžejní je oblast financí. Hlavním cílem pro rodinu je najít různé možnosti snížení výdajů. Co se týče konkrétních úkolů, ke kterým sociální pracovníce například matky vedou je kojení. Matky často využívají příkrmů, které jsou finančně náročnější, proto jim pracovníce vysvětlují přínosy kojení a snaží se je k tomu

vést. V tomto případě je dobré spolupracovat s TSP/TP. Dalším úkolem je nalezení zaměstnání. Úkolem pro klienty je donést dokumenty, které by byly v zaměstnání třeba, následně jim pracovnice ukáže možnosti práce, o kterou by se klient mohl ucházet. I v tomto případě je dobré využít spolupráci s terénními pracovníky, kteří by poskytli doprovod do zaměstnání. Co se týče zaměstnání, tak v KC probíhá podpora v rozvoji dovedností například tím, že se učí tkát koberce pod dohledem sociálních pracovníků. Pracovnice pak v rozhovoru uvedla i to, že se snaží mladé členy rodiny vést k odstěhování se do České republiky za účelem práce. Na základě jejich zkušeností, se rodinám v ČR vede lépe a mají lepší sociální situaci. Velmi často řešeným cílem, za kterým přijdou rodiny přímo do KC je křest dítěte. Potřebují poradit, co vše je třeba zajistit před křtem a pracovnice pak zajistí faráře, který křest provede. Úkolem rodiny, pro splnění tohoto cíle je dítě nachystat, a především dojít na domluvený termín a domluvenou hodinu křtu do kostela. Pracovnice se pak následně k řešeným tématům vrací a snaží se zjistit, zda a jakým způsobem úkoly plní, nebo neplní, a to vše zaznamenávají do jednotlivých individuálních plánů.

3.4 Shrnutí

Tato případová studie se zaměřovala na zjištění konkrétních problematických oblastí v životě rodiny žijící ve vyloučené lokalitě v Lipanech. Zároveň bylo cílem zjistit, jaké přístupy se při práci využívají. Z výzkumu vyplynuly tři hlavní problematické oblasti, kterými jsou hygiena, vzdělání a zaměstnání. Všechny oblasti spojuje hlavní problematika, s níž se všechny rodiny z vyloučené lokality setkávají, a tou je chudoba.

Z výzkumu dále vyšlo, že nejčastější práce, která se s rodinami ve vyloučené lokalitě dělá, je terénní sociální práce. Ta bývá velmi dobrým prostředkem k podpoře rodin v jejich přirozeném prostředí. Terénní pracovníci poskytují podporu v oblastech zaměstnanosti, bydlení, zdraví, vzdělávání a dalších oblastech. Jako přístup sociální práce, který se využívá v Komunitním centru je úkolově orientovaný přístup, ten pomáhá rodinám s dosažením vlastních cílů. Z dotazníků pak vyplynulo, že nejvíce rodiny vidí pomoc s dětmi, a to zejména při návštěvě školy. Někteří vnímali i pomoc v oblasti práce, kdy KC zaměstnává několik žen z osady. Zároveň se ve výzkumu ukázalo, že ačkoliv by pracovníci pracující s vyloučenou komunitou měli využívat antiopresivní přístup a zabraňovat tak opresi, mnohdy se tomu tak neděje, a na rodiny i jednotlivce žijící v této lokalitě koukají z perspektivy „Romové, kteří nechtějí nic měnit, jejich způsob života jim vyhovuje“, i přes to, že na otázku, zdali jsou nějaké překážky, které by je omezovaly při práci s těmito klienty byla odpověď „ne“. Z toho tedy plyne, že ačkoli se sociální pracovníci snaží těmto rodinám pomoci, potýkají se s vlastními přesvědčeními, které na celou práci mohou mít negativní dopady.

Závěr

Cílem předložené práce bylo porozumět problematice sociální práce s rodinou ve vyloučené lokalitě Lipany. V první části práce byly popsány základní teoretická východiska, které měly přiblížit jak využívané přístupy v sociální práci s rodinou, tak i přístupy, které by byly vhodné využívat a v praxi se s nimi nepracuje. Dále byla popsána romská rodina žijící ve vyloučené lokalitě, její charakteristiky, u nichž bylo zjištěno, že nejsou primárně určené etnicitou, ale samotnou lokalitou, ve které tyto rodiny žijí. Byly popsány protektivní, a i rizikové faktory těchto rodin, které zároveň byly viděny i při osobní návštěvě této lokality.

Ve výzkumné části pak byla cíleně popsána vyloučená lokalita v Lipanech a prostřednictvím případové studie byly představeny intervence využívané s rodinou v této lokalitě, stejně jako nejčastěji řešené problémy rodin. Na základě výzkumu byly definovány tři hlavní problematické oblasti rodin, kterými jsou hygiena, bydlení a zaměstnání. Tyto data byly získána především z rozhovorů se sociálními pracovníky Komunitního centra v Lipanech. Zároveň byla některá témata podpořena i dotazníky se samotnými členy rodin. Dále pak bylo zjištěno, že nejvíce se využívá terénní sociální práce jako typ sociální práce s těmito rodinami a jako přístup je nejvíce využíváný úkolově orientovaný přístup.

Výzkum ukázal, že problémové oblasti, se kterými se rodiny ve vyloučené lokalitě potkávají nejsou založené na etnicitě, ale na chudobě a na samotném sociálním vyloučení. To totiž způsobuje sociální izolaci od zbytku společnosti a zároveň nedostupnost potřebných zdrojů, které by rodina potřebovala pro zajištění rodiny. Z toho plyne závislost na sociálních vazbách přímo ve vyloučené komunitě. Výzkum také ukázal, že ačkoliv by sociální práce měla předcházet opresi, velmi často tomu tak není. Samotní sociální pracovníci si nemusí uvědomovat, že místo pomáhání rodinám spíše podporují jejich závislost na sociálních službách, a tím se samotní pracovníci stávají součástí problému. Také se ukázalo, že sociální práce s romskými rodinami je velmi podobná sociální práci s majoritními rodinami s jediným rozdílem – majoritní rodina nebývá formována sociálním vyloučením, a tak se nemusí potýkat s problémy, které z tohoto jevu plynou.

V sociální práci s rodinami z vyloučené lokality je velmi důležité uvědomovat si veškeré souvislosti, které z exkluze plynou a pokud se jedná o romskou rodinu je zároveň důležité uvědomovat si opresi a předcházet jí. Řešení problému vyloučení Romů na Slovensku vyžaduje komplexní přístup, včetně snahy o boj s diskriminací, zlepšení přístupu ke vzdělání a zaměstnanosti, podpora sociálního začleňování a zlepšení životních podmínek pro tuto komunitu. Tato snaha by měla být prováděna jak na úrovni státních institucí, tak na úrovni

společnosti a jednotlivých občanů, kteří jsou kompetentní tyto změny provádět. Podstatnou součástí práce by mělo být zjišťování problému komplexně a snažit se odstraňovat nebo alespoň zmírňovat dopady sociálního vyloučení.

Bibliografický seznam

1. BALVÍN, Jaroslav, Tomáš TURZÁK a Renáta POLAKOVIČOVÁ, ed. 2015. *INTERRA 15: ANDRAGOGICKÉ A MULTIKULTURNÍ KOMPETENCEVEDUKAČNÍ, SOCIÁLNÍ AZDRAVOTNICKÉ PRÁCI POMÁHAJÍCÍCH PROFESÍ*. Praha: Hnutí R. ISBN 978-80-86798-49-3. Dostupné i z: <https://docplayer.net/5599301-Interra-15-andragogicke-a-multikulturni-kompetence-v-edukacni-socialni-a-zdravotnicke-praci-pomahajicich-profesi.html>
2. ČERNÝ, J., MORAVEC, Š. 2004. *Terénní sociální práce*. In: Studijní materiály dvoustupňového vzdělávacího programu pro terénní sociální pracovníky. Brno: Drom. ISBN: 80-903472-7-4
3. Dobrá rodina, *Abeceda pěstounské péče: R jako rodinná konference*. [online] [cit. 11. 6. 2023] Dostupné z: <https://dobrarodina.cz/blog/abeceda-pestounske-pece-r-jako-rodinna-konference/>.
4. Dobrá rodina, *Abeceda pěstounské péče: R jako rodinná konference*. [online] [cit. 11. 6. 2023] Dostupné z: <https://dobrarodina.cz/blog/abeceda-pestounske-pece-r-jako-rodinna-konference/>.
5. DUNOVSKÁ, Kateřina. 2012. *Metodika rodinných konferencí: Rodina je odborníkem na svůj život, je na čase ji přizvat*. Chrudim: Amalthea o. s. Dostupné i z: <http://www.amalthea.cz/data/File/metodiky%20ke%20stazeni/odborn%C3%A9%20metodiky/Rodinn%C3%A9%20konference/metodika-rodinnych-konferenci-2015.pdf>
6. FERKOVICS, R., A. RYDER a M. SZILVASI, ed. 2021. *Mechanisms of empowerment for the Roma in a New Social Europe*. In: RYDER, ANDREW, MARIUS TABA a NIDHI TREHAN. *ROMANI COMMUNITIES AND TRANSFORMATIVE CHANGE: A New Social Europe*. Bristol: Bristol University Press, s. 33-64. ISBN 978-1-4473-5750-6. Dostupné i z: https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/42796/9781447357520_web.pdf?sequence=1#page=50
7. HAPALOVÁ, Miroslava. 2021. *Školstvo*. In: KOVAČIČ HANZALOVÁ, Zuzana. *Odsúdení na neúspěch*. [online podcast] [12.6.2023]. Dostupné z: <https://open.spotify.com/show/3RlrAVLgdc2gQ5vQvSAuFh>
8. HENDL, Jan. 2016. *Kvalitativní výzkum : základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0982-9.
9. KALEJA, Martin, KNEJP, Jan, ed. 2009. *Mluvme o Romech - Aven vakeras pal o Roma*. Ostravská Univerzita. ISBN 978-80-7368-708-3

10. KELLER, Jan. 2014. *Exkluze jako sociální problém a jako otázka metodologická*. Ostrava ISBN 978-80-7464-490-0
11. KLIMENTOVÁ Eva, 2013. *Sociální práce, Teorie a metody I, Studijní text pro kombinované studium*. Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3439-1. Dostupné i z: https://www.researchgate.net/profile/Eva-Klimentova/publication/39838404_Teorie_a_metody_socialni_prace_studijni_texty_pro_distancni_studium/links/5a88690f0f7e9b1a955168a5/Teorie-a-metody-socialni-prace-studijni-texty-pro-distancni-studium.pdf
12. KOLESÁROVÁ, Jana, ed., 2012. *Empowerment of Roma communities through municipal enterprises in the context of Slovak Republic*. In: PÉNZES, János a Zsolt RADICS. *ROMA POPULATION ON THE PERIPHERIES OF THE VISEGRAD COUNTRIES: Integration Issues and Possible Solutions*. Debrecen: DIDAKT Kft., Debrecen, s. 143-156. ISBN 978-615-5212-10-9. Dostupné i z: V4-2kötetBORITO (researchgate.net)
13. KRAJČÍŘÍKOVÁ, Ludmila. 2012. *Rómska rodina na Slovensku*. In: KALEJA, Martin a kol. *ROMOVÉ – OTÁZKY a ODPOVĚDÍ V ČESKÉM a SLOVENSKÉM KONTEXTU*. Ostrava s.113–126. ISBN 978-80-7464-175-6
14. KUSÁ, Z., J. RUSNÁKOVÁ a M. BORO VANOVÁ. 2011. *Slovakia*. In: SZALAI, Júlia. *Contested issues of social inclusion through education in multiethnic communities across Europe*. EDUMIGROM [online] [cit. 11.6.2023]. Dostupné z: <http://www.edumigrom.eu/final-studies.html>
15. LEVICKÁ, J., K. LEVICKÁ a B. DANIŠOVÁ. 2016. *Teoretické východiská sociálnej práce s rómskou rodinou*. *Revue sociálnych služieb*, Roč.8, č.2, s. 24-38. ISSN 1338-1075
16. LUKÁČ, Marek, 2015. *RÓMOVIA A VZDELANIE: Sociálne a edukačné kontexty*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied. ISBN 978-80-55-1243-3. Dostupné i z: https://www.researchgate.net/publication/346525754_ROMOVIA_A_VZDELANIE_Sociálne_a_edukacné_kontexty
17. LUKÁČ, Marek, ed., 2013. *ŠPECIFIKÁ VÝCHOVY V RÓMSKEJ RODINE AKO VÝCHODISKO PRE SOCIÁLNO-ANDRAGOGICKÚ ČINNOSŤ*. In: LUKÁČ, Marek. *Edukácia človeka - problémy a výzvy pre 21. storočie: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. ISBN 978-80-555-0825-2.

18. LUKÁČ, Marek. 2015. *Rómska rodina ako kľúčový aktér formovania vzťahu k vzdelaniu*. In: BALVÍN, J., T. TURZÁK a R. POLAKOVIČOVÁ. (eds.). *Andragogické a multikulturné kompetence v edukačnej, sociálnej a zdravotníckej práci pomáhajúcich profesií*. Praha, Hnutí R s. 43. ISBN 978-80-86798-49-3. Dostupné i z: <https://docplayer.net/5599301-Interra-15-andragogicke-a-multikulturni-kompetence-v-edukacni-socialni-a-zdravotnicke-praci-pomahajicich-profesi.html>
19. MAREK, J., A. STRNAD a L.HOTOVCOVÁ. 2012. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0090-1.
20. MARKOVIČ, Filip a Ľudmila PLACHÁ. 2020. *Príjmy a životné podmienky v marginalizovaných rómskych komunitách: Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC_MRK 2020*. Bratislava: Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. ISBN 987-80-974379-1-6. Dostupné i z: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1561/analyticka_sprava_eu_silc_mrk_2020_elektronicka_final.pdf?csrt=15481491710619638260
21. MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois, ed. 2013. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0366-7.
22. MATULAYOVÁ, Tatiana, JURNÍČKOVÁ Pavlína, MATULAYOVÁ Nataša a kolektív, 2021. *RODINNÉ KONFERENCE v péči o ohrozené dítě v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-6082-6.
23. MERVART, Pavel. 2019. *Jak se daří inkluzi u nás a na Slovensku?* Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7465-387-2
24. MUSILOVÁ, Magdaléna. 2021. *The right to education of Roma girls in the Slovak republic: does the "practical woman" educational program violate the right to education of Roma girls in the Slovak republic as it is protected by international human rights law*. Central European University Private University. Austria.
25. NAVRÁTIL, P. 2001. *Teorie a metody sociální práce*. 1. vyd. Brno: Zeman, ISBN 80-903-0700-0.
26. NAVRÁTIL, P. a kol. 2003. *Romové v české společnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, s. 223 ISBN 80-7178-741-8.
27. ONDRAŠIKOVÁ, Františka a Katarína ŠIŇANSKÁ, 2020. *Analýza vykonávania sociálnej práce v oblasti bývania, zameranej na klientov z marginalizovaných rómskych komunit*. Prešov: Projekt DOM.ov. ISBN 978-80-973838-0-0. Dostupné i z: https://www.researchgate.net/publication/349830410_Analyza_vykonavania_socialnej_p

- race_v_oblasti_byvania_zameranej_na_klientov_z_marginalizovanych_romskych_komunit/link/604293f1299bf1e07858ff75/download
28. PODOLISKÁ, Tatiana a Tomáš HRUSTIČ. 2010. *Boh medzi bariérami. Sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou*. ÚEt SAV ISBN 978-80-89027-34-7. Dostupné i z: https://www.researchgate.net/publication/328346120_Boh_medzi_barierami_Socialna_inkluzia_Romov_nabozenskou_cestou
 29. ROCHOVSKÁ, Ivana. *Kultúra Rómov na Slovensku*. In: KALEJA, Martin a kol. *ROMOVÉ – OTÁZKY a ODPOVEDÍ V ČESKÉM a SLOVENSKÉM KONTEXTU*. Ostrava 2012. ISBN 978-80-7464-175-6
 30. RUSNÁKOVÁ, Jurina a Alena ROCHOVSKÁ, 2014. *Segregácia obyvateľov marginalizovaných rómskych komunit, chudoba a znevýhodnenia súvisiace s priestorovým vylúčením*. Košice, roč.8, č.2, 162-172. ISSN 1337 – 6748. Dostupné i z: http://www.humannageografia.sk/clanky/Rusnakova_Rochovska_tlac1.pdf
 31. RUSNÁKOVÁ, Jurina a Alena ROCHOVSKÁ, 2016. *SOCIÁLNE VYLÚČENIE, SEGREGÁCIA A ŽIVOTNÉ STRATÉGIE OBYVATEĽOV RÓMSKYCH KOMUNIT Z POHLADU TEÓRIE ZDROJOV. IN: GEOGRAFICKÝ ČASOPIS / GEOGRAPHICAL JOURNAL*. Volume 68 No. 3, 245-260. ISSN 2453-8787 (online). Dostupné i z: <https://www.sav.sk/journals/uploads/10250923Rusnakova,%20Rochovska.pdf>
 32. RUSNÁKOVÁ, Jurina, 2014. *NULTÝ ROČNÍK A EDUKÁCIA RÓMSKYCH ŽIAKOV*. In: *Sapere Aude 2014: PEDAGOGIKA, PSYCHOLOGIE A DNEŠNÍ SPOLEČNOST vol. IV*. Hradec Králové: MAGNANIMITAS, Hradec Králové, Česká republika. ISBN 978-80-87952-03-0. Dostupné i z: https://www.researchgate.net/profile/Martin-Kaleja/publication/311993613_METODOLOGICKE_DIKCE_VYZKUMU_O_VZDELAVANI_ROMSKYCH_ZAKU/links/5867ee5108ae329d620dfba4/METODOLOGICKE-DIKCE-VYZKUMU-O-VZDELAVANI-ROMSKYCH-ZAKU.pdf#page=354
 33. RUSNÁKOVÁ, Jurina, KOZUBÍK, Michal, ed., 2007. *Extrémne chudobná a sociálne vylúčená rómska rodina*. In: BALVÍN A KOL., Jaroslav. *Rubikova kostka: Multikulturalita*. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, s. 409-416. ISBN 80-903727-2-4. Dostupné i z: <http://jaroslavbalvin.eu/wp-content/uploads/2014/07/rubikova-kostka.pdf>
 34. RUSNÁKOVÁ, Jurina. 2016. *Sociálna práca v marginalizovaných rómskych komunitách*. In: OLÁH, M. a kol. *Sociálna práca v praxi*. Bratislava. ISBN 978-80-8132-039-2. Dostupné i z: https://www.romologicke-studie.ukf.sk/wp-content/uploads/2019/03/Rusnakova-Pollak_-Soci%C3%A1lna-pr%C3%A1ca-v-

- marginalizovan%C3%BDch-r%C3%B3mskych-komunit%C3%A1ch.pdf
35. SELICKÁ, Denisa 2008. *Špecifiká rómskej rodinnej výchovy*, Katedra rómskej kultury FSV UKF, Nitra. Dostupné z: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/tajov/selicka.pdf>
 36. SCHURINGA, Leida. 2007. *Komunitní práce a inkluze Romů*. Ostrava: Radovan Goj. Překlad Alice Gojová, Vendula Jabůrková, Anna Krausová, Gabriela Svobodová
 37. SIVAŠOVÁ, Daniela. *Bývanie a životné podmienky Rómov na Slovensku*. Ekonomika a informatika 2, 2017, ročník XV. s.95-97. ISSN 1339-987X (online), ISSN 1336-3514 (online vydanie). Dostupné i z: <https://ei.fhi.sk/index.php/EAI/issue/view/8>
 38. SURMÁNEK, Štefan. 2014. *Pravdivý obraz o živote a postavení cigánských komunit na (východním) Slovensku*. Košice, elfa, s.r.o., ISBN 978-80-8086-243-5
 39. ŠKOBLA, Daniel, Jan GRILL a Jakob HURRLE, 2015. *Terénna sociálna práca na Slovensku: Evaluácia terénnej sociálnej práce financovanej z ESF v programovom období 2007 – 2013 na Slovensku*. Ultra Print. ISBN 978-80-970110-1-7. Dostupné i z: https://www.academia.edu/19198554/Evalu%C3%A1cia_ter%C3%A9nnej_soci%C3%A1lnej_pr%C3%A1ce_na_Slovensku_2007_2015_
 40. ŠPILÁČKOVÁ, Marie a NEDOMOVÁ, Eva. 2014. *Úkolově orientovaný přístup v sociální práci*. Praha: Portál, ISBN 978-80-262-0726-9.
 41. ŠŤASTNÁ, Jaroslava. 2016. *Když se řekne komunitní práce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, ISBN 978-80-246-3356-5
 42. URBAN, David. 2015. *Sociální práce s romskými rodinami*. Praha: NLN, s.r.o., Nakladatelství Lidové noviny, ISBN 978-80-7422-457-7
 43. YOUNG, Iris Marion. 1990. *Justice and the politics of difference*. Princeton University Press. ISBN 0-691-02315-8. Dostupné i z: https://www.academia.edu/12099042/Justice_and_the_Politics_of_Diference
 44. ŽIDOVÁ, Anna, MUŠINKA, Alexander a Kvetoslava MATLOVIČOVÁ, ed., 2012. *Differentiated effects brought by locally implemented solutions to the Roma issue in municipalities Pečovská Nová Ves, Lipany and Ostrovany*. In: PÉNZES, János a Zsolt RADICS. *ROMA POPULATION ON THE PERIPHERIES OF THE VISEGRAD COUNTRIES: Integration Issues and Possible Solutions*. Debrecen: DIDAKT Kft., Debrecen. ISBN 978-615-5212-10-9. Dostupné i z: https://www.unipo.sk/public/media/14955/Roma%20population_FULL%20BOOK%20.pdf

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou sociální práce s rodinami v romské komunitě v Lipanech na Slovensku. Cílem práce je zjistit, jaké hlavní problematické oblasti řeší rodiny v marginalizované romské komunitě a jaké přístupy sociální práce jsou využívány při práci s touto cílovou skupinou. V práci je použit kvalitativní výzkum. V první části práce definuji základní pojmy, které slouží k lepšímu pochopení dané problematiky. Následně popisuji vyloučenou romskou lokalitu nacházející se v Lipanech, její problematické oblasti a jaké intervence se v této lokalitě využívají. V závěru poukazuji na nástrahy, které při práci s touto cílovou skupinou mohou nastat. Tato práce by měla napomáhat k lepšímu pochopení sociální situace, ve které se rodiny z vyloučených lokalit nachází a může sloužit, jako základ pro další výzkum.

Klíčová slova

Sociální práce, romská komunita, rodina, Slovensko, vyloučená lokalita.

Abstract

This bachelor thesis deals with the issue of social work with families in the Roma community in Lipany, Slovakia. The aim of the work is to find out what main problem areas are solved by families in the marginalized Roma community and what social work approaches are used when working with this target group. Qualitative research is used in the work. In the first part of the thesis, I define the basic concepts that serve to better understand the given issue. Subsequently, I describe the excluded Roma locality located in Lipany, its problem areas and what interventions are used in this locality. In conclusion, I point out the pitfalls that may arise when working with this target group. This work should contribute to a better understanding of the social situation in which families from excluded locations find themselves and can serve as a basis for further research.

Keywords

Social work, Romani community, family, Slovakia, excluded locality.

Seznam zkratk

MRK – Marginalizovaná romská komunita

TP – Terénní pracovník

TSP – Terénní sociální pracovník

KC – Komunitní centrum